

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
"זה יוסף שהיה לך בחימה" (ר"ט)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת משפטים תשפ"ד • שנה ג' - גליון קס"א • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש"ס
קידושין טז.

וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה לֹא תִצַּא כְּצִאת הָעֶבְדִּים (כא, ז).

פשט הפסוק שאין האדון יכול לכופה לצאת לשוק איתא בקידושין (טז), האי לא תצא כצאת העבדים וכו' מיבעי ליה שאינה יוצאה בראשי אברים כעבד.

עין שו"ת הר"י ברונא (סימן רמב), הביא פירוש המקרא על דרך הפשט בשם הרבינו יעקב בן רבינו אשר ז"ל (ראה פירוש הטור על התורה כאן), דהכוונה שלא ישלחנה בחוץ לעשות מלאכתו כדרך ששולחין עבדים זכרים, אלא תשמשנו בבית, כי גנאי הוא לאשה לצאת לחוץ^א. עיין שם בדברי מהר"י ברונא. דדן הלכה מפירוש זה, עיין שם הטיב^ב.

וצריך לומר כוונתו, דנהי דחכמים דרשו שלא תצא בראשי אברים כעבד, מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו (עיין שבת סג).

בית האוצר
מערכת א כלל פג

אִם רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנָיהָ אֲשֶׁר לֹא יַעֲדָה וְהַפְדָּה (כא, ח).

לא ייעד לשנים | לאביו ולבנו | שתי אמהות כאחת
עין מכילתא (בפרשתנו מסכת נזיקין פרשה ג ד"ה אשר), וז"ל: 'אשר לא יעדה אדון והפדה' אב, לא ייעד לשנים כאחד, עכ"ל. **ובזית רענן** (בליקוט שמעוני בפרשתנו רמז שכ אות כז): לא ייעד לשנים, פירוש, שירצה ליעדה לאביו ולבנו, עכ"ל. וצריך עיון, דמה משמיענו בזה, הרי ייעוד הוא קידושין (עיין קידושין יח), ופשוט דאי אפשר שיקדשוה שנים כאחד - האב והבן, רק אחד מהם לבדו.

ולולי פירושו ז"ל, יש לומר לענין דהכוונה פשוטה, שאם היו לו שתי אמהות לא ייעד לשנים כאחד, היינו שלא יאמר לשתיהן כאחד הרי אתן מקודשות לי, דייעוד הרי הוא מצוה, כמבואר בקידושין (ט): כיצד מצות ייעוד כו', ובבכורות (יג) במשנה, מצות יעידה קודמת למצות פדיה כו',

א) וכן הוא בהדר זקנים כאן: 'הפשט, שאינו יכול להכריחה לעשות מלאכתו בחוץ כמו שהעבדים יוצאים בחוץ לשאוב מים או לטחון, או שאר מלאכות בחוץ, כי אם בשנים, כי לכל כבודה בת מלך פנימה' (תהלים מה, יד). וכעין זה גם בתקוני.

ב) לענין השוכר משרתת אשה או נערה, והמשרתת אומרת השכרנית לשרת כדרך המשרתות בבית, ולא כדרך האנשים היוצאים לחוץ, שאינן יכול לכופה, ויש איסור בדבר, וראיה מדברי הטור הנ"ל. וראה להלכתא בשו"ת **שבט הלוי** (ח"ד סימן ריח אות ד).

ג) וכן ביאר בגליוני הש"ס (סוטה ח. ד"ה אין). ולפי זה למדנו, דהא דאין עושין מצוות חבילות חבילות הוא מן התורה וכמוהו, וכמוכח כן בסוטה ח. עיין שם, אמנם עיין תוספות שם (ד"ה והא): **בית האוצר** (מערכת א כלל פג ד"ה ועיין - הב), וראה מה שהאר"ק הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל במסכת עבדים (פ"א ה"א קנין פירות אות לו).

ועל כן אסור ליעד לשנים כאחת, דהוי ליה עושה מצות חבילות (עיין סוטה ח).

ואולי לא ניחא ליה ז"ל לפרש כן, משום דאם כן הוה ליה למימר 'לא ייעד לשנים', כיון דאמהות קאי, ומדאיהו 'לשנים' - בלשון זכר מוכח דקאי אגברי, ועל כרחק הכוונה שלא ייעדנה לאביו ולבנו כאחד. ואולם אין זה דיוק כל כך, ובאתי רק להעיר^א.

גליוני הש"ס
מועד קטן כח:

אִם כָּסַף תְּלוּהָ אֶת עַמִּי וְגו' לֹא תִשְׁיִמוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ (כב, כד).

ובתרגום: לא תשוון עלוהי חיבוליא.

יסורים לפני המיתה הם כריבית | יסורים הם עונש על ליצנות | 'חבוליא' תרגום ד'נשך'

איתא בגמרא מועד קטן (כח:), אמר רבא, נשי דשכנציב אמרן, מותא כי מותא, ומרעין חיבוליא.

בזכרוננו מאחד מספרי מה"ר זלמן מרגליות ז"ל שפירש, דכך היו אומרים על מי ששכב זמן רב ביסורים ומת מתוך יסוריו, ועל זה היו מקוננין, כי המיתה שלו שוותה למיתת שאר בני אדם, כי אין חילוק במיתה, אך היסורין שהיו לו - הם ריבית, כי על 'לא תשימון עליו נשך' תירגם אונקלוס 'לא תשוון עלוהי חיבוליא'^א.

והוסיף בשם הגאון מה"ר סענדר מסאטנוב ז"ל, שהוסיף טעם מדוע נשי דשכנציב דווקא אמרו כך, וזה על פי ש"ס פסחים (ק"ב): אל תדור בשכנציב משום דליצני הוו, ומשכו לך בליצנותא. ובש"ס עבודה זרה (יח:), קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כליה, ועל כן בשכנציב דווקא היה שיכח שבא עליהם יסורין ומתו מתוך היסורין, שזה עונש הליצנות, ועל כן נשי דשכנציב דייקא קוננו כך - 'מותא כי מותא ומרעין חיבוליא', עד כאן דבריו דברי פי חכם חן (ראה שם אפרים על הפסוק כאן).

וגם אני מצאתי תיבת 'חיבוליא' כלשון הגמרא - על ריבית, בשאלתות פרשת בהר (שאלתא קיד), וז"ל: וכי מוזיף אסור ליה למישקל ריביתא וחיבוליא, דכתיב (ויקרא כה, לו) 'אל תקח מאתו נשך ותרבית', עכ"ל.

ד) וראה **בירורי המדות** על המכילתא שם, שהקשה כקושיית רבינו, ופירש כמו כן בשתי אמהות, וכתב באמת דצריך לגרוס 'לשנים'.

ו) ראה עוד **מרכבת המשנה** למכילתא בפרשתנו (מסכת נזיקין פרשה ג אות ד"ה לא), שהעיר על עיקר האי טעמא, שהרי ייעוד הוא קידושין, ובקידושין גופיה הרי אין במקדש כמה נשים כאחת משום 'אין עושין מצוות חבילות חבילות' (מן התורה), כיון דהקידושין הוא רק הכשר ועיקר המצוה הוא הביאה, וכמבואר להדיא במשנה (קידושין ג), עיין שם. וכתב לחלק, משום דבקידושין אין המצוה מיוחדת לקדש את זו דוקא, ולכן אין בזה משום אין עושין מצוות חבילות כו', מה שאין כן ביעוד, עיין שם.

ה) ומתוך כך הגיה דברי רש"י במועד קטן שם (ד"ה מרעין חיבוליא), שכתב: 'זמרעין חיבוליא - האיסורין הם בבית', ולכאורה הדברים תמוהין לעין כל רואה. אך להנ"ל נראה דנפל טעות סופר בדברי

גליוני הש"ס
פסחים עט:

לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רִבִּים לְרַעַת וְגו' אַחֲרֵי רִבִּים לְהִטָּת (כג, ב).

יחיד אינו מכריע את העולם | טעם הטייתך לרעה על פי שנים | מחלוקת אם בחטא מכריע את העולם

איתא בגמרא פסחים (עט:), רבי אלעזר בן מתאי אומר, אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה, שנאמר (דברים טז, ה) 'לא תוכל לזכות את הפסח באחד שעריך'.

עין שו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן קכ ד"ה תשובה), הביא לשון הספרי (פרשת ראה פיסקא עט), יכול יהא יחיד מכריע את העולם, תלמוד לומר 'לא תוכל לזכות את הפסח' וגו'. וכתב התשב"ץ על זה, וז"ל: ומה שנזכר בברייתא מכריע את 'העולם', אמרינן בגמרא (פסחים שם) מכריע את 'הציבור', אלא שלשון הברייתא הוא דרך גזמא, כלומר, איך אפשר שהיחיד מכריע את העולם כו', עכ"ל.

ונראה, דהברייתא באה לדרוש טעמא דקרא, דאינו מן הראוי שיהיה יחיד מכריע את כל העולם כולו. ואולי זהו גם כן טעם הך דסנהדרין (ב), דהטייתך לרעה בדיני נפשות על פי שנים^א. וזה, על פי משנה שם (לז), דכשמאיימין את העדים, מודיעים להם שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא. ונמצא שאילו היתה הטייה לרעה על פי אחד, היה זה נחשב שנכרע עולם מלא על ידי יחיד, וזה לא יתכן, וכלשון הספרי דאי אפשר שהיחיד יכריע את העולם.

ועיין קידושין (פג:), רבי אלעזר בן רבי שמעון אומר כו', עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף חובה כו'. ואולי תנא קמא שם באמת פליג עליה, וסבירא ליה דאין יחיד מכריע לעולם כולו, ומשום הכי נקט רק 'לעולם יראה אדם עצמו לבד, ולא הזכיר גם 'את העולם'^ב, דהוא מוסר גדול יותר - דמכריע על ידי החטא חלילה כל העולם כולו לכף חוב, ויש לו ליהדר יותר במעשיו.

רש"י, וצריך לומר 'היסורין הם רבית', והביא סמוכין לפירושו מלכתי הערוך ערך 'מת', שפירש הך דמועד קטן: 'המות של זה כמיתה כל אדם, ואריכות חוליו תוספת כמו רבית על המלוה'.

א) לענין עשיית קרבן פסח שני, דבעינן רוב ציבור טמאין.

ב) לשון הגמרא שם: 'תנו רבנן, לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חיוב וחציו זכאי, עשה מצוה אחת, אשריו שהכריע עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת, אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה'.

לקט פנינים מתורת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זי"ע בענין חודש אדר ראשון

~ מתוך: גליוני הש"ס; ציונים לתורה ~

וז"ל בסיומן קצה: שאל אותי וכו' מי שמת לו אביו באדר בשנה פשוטה, היאך מתענה בשנת העיבור, אם באדר ראשון או באדר שני וכו'. והשבותי, דנפל המחלוקת בין הגדולים שחולקים בדבר מהר"ש ז"ל ומהר"מ לוי ז"ל, ונמצא כתוב משם מהר"י מולין, סבירא ליה ז"ל דנהיגי להתענות בו ביום שמת משה רבינו ע"ה באדר הראשון ולא באדר השני, ומשה רבינו ע"ה נפטר באדר בשנה פשוטה, שנאמר (אסתר ג, ז) 'הפיל פור הוא הגורל מיום ליום ומחדש לחדש שנים עשר הוא חדש אדר', ולא מצינו שהפיל רק י"ב גורלות, ואי הוי עיבור למה לא הפיל י"ג גורלות וכו'. אלא ודאי משה רבינו ע"ה בשנה פשוטה נפטר, ופורים ראשון בשנה פשוטה הייתה, ואפילו הכי כי קטטה שנת העיבור מתענין באדר הראשון, וכי חוזר אחר כך שנה פשוטה אין מתענין בשבט, אלא באדר הראשון שהוא י"ג חדשים, אלמא דבחדש תליא מילתא, הוא הדין יום שמת בו אביו].

ועיין ראש השנה (טו), היתה שנה מעוברת מהו, עיין שם ברש"י (ד"ה היתה) דמשמע דאדר השני הוא אדר ממש, ואדר הראשון היה ראוי להיותו שבט אלא שניתוסף, עיין שם היטב.

הטעם שאיחוד קריאת המגילה לאדר שני חשיב 'מעביר על המצוות'

בפסחים (ד), כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין, ולא חשיב מעביר על המצוה אם אינו מל מיד בבוקר, ורק איחור בעלמא והעדר זריזות הוא דקחשיב. דכל היום הרי הוא ראוי למילה, ואם כן במה שאינו מל בבוקר, הרי לא סילק עצמו מן המצוה, ולכן נחשב שפיר רק איחור והעדר זריזות - אבל לא העברה.

ועיין מגילה (ו), דמבואר, דאיחור קריאת המגילה מ"יד דאדר ראשון ל"יד דאדר שני, חשוב העברה על המצוה¹, ואף על גב דהוא גם כן רק איחור הזמן, והיה לו גם כן להקרא רק העדר זריזות כהך דמילה.

ועל כרחך החילוק, דכיון דיום הט"ו דאדר ראשון ושאר כל הימים שבנתיים אינם ראויים לקריאת המגילה, לכן מה שהוא יוצא מ"יד דאדר ראשון לט"ו דאדר ראשון ושאר הימים שבנתיים, חשוב שפיר העברה, כיון דאינם זמן הקריאה, ועל כן מה שיוצא מזמן הקריאה לזמן הבלתי ראוי לקריאה חשיב שפיר העברה, ולא דמי למילה דכל היום כשר, ואינו מסלק עצמו איפוא מן המצוה במה שלא מל בבוקר¹.

אדר שני תוספת - לא קיים על שתא ומעבר לה, עד כאן. הילכך אדר ראשון הוא חדש העיבור].

ועיין שו"ת מהר"י מינץ (סימן ט) וז"ל: אשר שאלת וכו' על אודות בנך היניק וחכים וכו' אשר נולד בשנה פשוטה באדר, ויהיה בר מצוה בשנה מעוברת, מה יהיה משפט הנער ומעשהו להיות גדול מן התורה, מאיזה חדש מנינן ליה - או מאדר הראשון או מאדר השני וכו'. נראה לי דיהיה בר מצוה באדר השני, דנתעברה השנה נתעברה לו וכו'.

ועוד נראה לי להביא ראייה מן התוספות סוף פרק קונם יין - במסכת נדרים (סג: ד"ה והתניא) וז"ל: חדש העיבור אדר הראשון הוא, ולא אדר השני. תדע, שהרי אדר הראשון משלשים יום - שני מכ"ט. ועוד, דמגילה ופורים בשני, אלמא ראשון חדש העיבור, עכ"ל.

ואם כן כיון דאדר הראשון הוא ודאי חדש העיבור, מסברא יש לנו לומר אלו נולד בניסן, ובשנת י"ג יהיה עיבור, הדבר פשוט דאמרינן שבניסן יהיה בר מצוה ולא באדר, הכי נמי נימא דבאדר השני יהיה בר מצוה ולא באדר הראשון שהוא חדש העיבור, ולא נקרא אותו אדר אלא שבט, ואלו קרא אותו שבט פשיטא שהיינו אומרים שהיה בר מצוה באדר כדפירש מאלו נולד בניסן, הכי נמי לא שנא, וכי בשביל קריאת שם שקראו לו אדר - נכניס זה להיות בר עונשין חס וחלילה ולא נאמר נתעברה השנה נתעברה לו, הלא קריאת השם לאו משום הכי אתא, אלא מפני שאדר הוא חדש האחרון לחדשים נתנו לו זה השם וכו'].

ועיין שו"ת מהר"י ברונא (סימן קצג ד"ה נשאלתי - ד"ה והשבתי; סימן קצה ד"ה שאל - ד"ה והשיבותי) וז"ל בסיומן קצה: נשאלתי, מי שמת אביו ואמו באדר, ונתעברה השנה וכלו לו י"ב חדשים באדר הראשון, מתי יתענה ביום שמת בו אביו - באדר הראשון או באדר השני. והשבתי, שבאדר השני הוא יום שמת בו אביו, אבל אדר הראשון הוא שבט, שהרי אנו בקיאים בקבועא דירחא (עיין ביצה ד), וידענא דעל כרחין קודם אדר הראשון בעינן למעבר השנה ולעשות אדר השני, ונמצא אדר הראשון ממש שבט הוא וכו'.

ענין שמחה באדר ראשון

איתא בתענית (כט), כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. וברש"י: משנכנס אדר - ימי נסים היו לישראל, פורים ופסח.

עיין שאילת יעב"ץ (ח"ב סימן פח) וז"ל: שאלת עוד, מה הזיק רש"י שם בגמרא משנכנס אדר - לפרש ימי נסים היו פורים ופסח וכו'. ויש לומר עוד, שרצה לרמוז גם כן שבשנה מעוברת אין שמחה נוהגת אלא באדר שני, והיינו טעמא, משום דימי נסים סמוכים הם, וכדאמרינן (מגילה ו:) אליבא דרבן שמעון בן גמליאל דאדר שני עיקר לענין קריאת מגלה, משום דמסמך גאולה לגאולה עדיף (פורים לפסח, רש"י שם) [X].

אדר הראשון הוא התוספת | לענין בר מצוה | לענין יום שמת בו אביו

עיין בשו"ת הרדב"ז (ח"א סימן קג), בענין אם אדר הראשון תוספת או אדר השני, עיין שם [וז"ל: שאלת ממני, על מי שנדר או נשבע לעשות דבר פלוני בחדש העיבור, נאסר בראשון או בשני, או בשניהם מספק.

תשובה. אין כאן ספק, אלא אדר ראשון הוא הנקרא חדש העיבור, ולפיכך הוא לעולם מלא (ראש השנה יט); לפי שאינו תדיר קבעו אותו מלא לעולם וכו'. וגרסינן בירושלמי דמגילה (פ"א ה"ה), מר עוקבא אשכח תרין אגרין, בחדא כתיב 'ושפר באנפי ובאנפי חבראי מוספא על שתא תלתין יומין', ובחדא כתיב 'ושפר באנפי ובאנפי חבראי מוספא על שתא ירח יומין', מאן דאמר 'תלתין יומין' - אדר הראשון תוספת, ומאן דאמר 'ירח יומין' - אדר השני תוספת. ודחי לה התם, ומשמע דלכולי עלמא אדר ראשון תוספת, וכן העלו בתוספות פרק ארבעה ראשי שנים (שם ד"ה אדר), עיין שם.

וכן למדו בירושלמי (שם) מהא דתנאי, הם העידו שמעברין את השני כל אדר, שהיו אומרים עד הפורים. הם העידו שמעברין את השנה על תנאי. היא אמרה - אדר ראשון תוספת, אין תימר

(ב) הרי אין עומד בשנה זו, שבסוף אדר כבר עברה השנה, והיאך מעבירין לה, פני משה.
(ג) והאריך שם עוד להוכיח כן באריכות גדולה.
(ד) ראה שם שהביא דעת החולקים עליו, והאריך לבאר את דעתו.
(ה) דדעת רבן שמעון בן גמליאל, דקורין מגילה באדר שני ולא בראשון, משום דמיסמך גאולה לגאולה עדיף. ואילו רבנן פליגי וסבירא להו דאין מעבירין על המצוות, עיין שם היטב.
(ו) וכן ביאר בגליוני הש"ס ברכות כב: בתוספות ד"ה וליח.

דברים נפלאים: "ובדרוש אגדה אמרתי, דשנת הנס היה ראוי להתעבר על פי חשבון, ונתכוון המן לגזור שמד בחדש אדר הראשון, כדכתיב (אסתר ג, ז) 'בחדש שנים עשר' ולא ב"ג, כדי שלא יגין זכות משה רבינו ע"ה, שחֲדָשׁוּ של משה רבינו ע"ה הוא בשני... ומכל מקום המן שמח שמחה גדולה שעל כל פנים שם אדר הורע מזלייהו של ישראל (עיין מגילה יג), אבל על כל פנים לא רצה לעשותו בחדשו ממש שלא יגין זכותו... וכשנברו מרדכי ואסתר לא עיבורו אותו השנה, כדי שיאירע חדש המלחמה בחדשו של משה רבינו ע"ה, ועל כן הוצרכו לעבר שנה האחרת ועשו ימי שמחה בשני, ואסרו הספד בראשון כי שניהם גורמים, אמנם העיקור בשני משום מסמך גאולה לגאולה".

(א) אמנם משו"ת חתם סופר (ח"ו סימן כ, בסיום התשובה) משמע שיש דין ריבוי שמחה באדר הראשון, שכתב בסוף התשובה: "ואחתום בברכה... כאור בקר ליום שלישי שנכפל בו כי טוב, א' דראש חודש אדר הראשון שמרבים בו שמחה...". וכן בפירוש הרמ"ז על הוזהר (פרשת שופטים עמוד ק"ז סוף אות עג), כתב: "וזה חנני ד' משנכנס אדר ראשון מרבין בשמחה של תורה". ובשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן קה אות ג) נקט שיש להרבות בשמחה דוקא מאדר שני, אלא שסיים: "אבל אית דמוסיפין שמחה מאדר ראשון", וסיים בלשון הרמ"א המפורסם (סוף סימן תרצו) "וטוב לב משהתמיד".
וראה עוד שו"ת חתם סופר או"ח סימן קסג ד"ה ובדרוש, שכתב

ניתנה רשות לרופאים לרפאות

על דרכם של צדיקים שלא לדרוש ברופאים וברפואות כלל | מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין הרשות שניתנה לרופאים לרפאות | מדוע אין הרופא נחשב לעוסק במצוה אם הרג את הנפש

רשות לרופאים לרפאות, ובביאור הענין כתב הט"ז (שם סק"א): "רפואה האמיתית היא על פי בקשת רחמים, דמשמאי יש לו רפואה, כמו שנאמר (דברים לב, ט): 'מחצתי ואני ארפא', אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם, והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה על ידי טבע הרפואות, וזהו נתינת רשות של הקב"ה, וכיון שכבר בא האדם לידי כך, יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו..."

ובב"ח (כתב סק"א): "אם בטח בה' שישלח לו רפואה על ידי הרופא, מותר לדרוש ברופאים אפילו במכה הבאה בידי שמים, וכך נהגו בכל גבול ישראל".

אמנם כאמור, מצינו אצל כמה מצדיקי הדורות שהתרחקו כליל מכל רפואות הרופאים, ונשענו על אביהם שבשמים שירפאם ויחלימם, כפשטות דעת הרמב"ן. וכבר כתב על כך הרה"ק רבי זאב נחום מביאלא ז"ע, בתשובה אל בנו הרה"ק בעל 'אבני נזר' מסאכטשוב ז"ע (שו"ת אבני נזר ח"מ סימן קצ"א): "שהרמב"ן ז"ל לא דיבר אלא מצדיקים, ומה שאמר הרמב"ן לא ניתן רשות לחולה, היינו בצדיק, והגם כי התורה צותה לכל אדם שיהיה צדיק, אבל בשאינו צדיק ניתן רשות גם לחולה".

בגליוני הש"ס (ברכות טו) מביא רבינו משו"ת תשב"ץ (ח"ג סימן פב ד"ה ובתוספתא), שהביא תוספתא דמכות (מהדורת זוקערמאנדל - פ"ב ה"ה), רופא אומן שריפא ברשות בית דין הורג, הרי זה גולה. והקשה על זה מש"ס מכות (ח), הרב הרודה את תלמידו והאב המכה את בנו ושליח בית דין אינן גולין, משום דבמצוה קא עסיקו, והרי הרופא גם כן במצוה קעסיק, דהא אבידת גופו היא. וכתב על זה, וז"ל: ואיכא לאיפלוגי בינייהו, כדמוכח התם, עכ"ל.

ומסביר רבינו דבריו, על פי שכתב שם שחיוב הרופא לרפאות הוא מעין מה שמצינו (מכות ה): במצות קציר העומר: "אם מצא קצור אינו קוצר", ואם כן אם התרפא החולה מאליו, אין הרופא מחויב לרפאותו, ולכן אינו נחשב עוסק במצוה ממש.

וממשיך רבינו, שלפי דברי הרמב"ן "דעצם עסק הרפואה הוא דבר בלתי רצוי, ורק לפי קלקול בני אדם הוצרך כו', יש לחלק עוד באופן אחר, דשאני רדיית אב ורב והכאת בית דין, דבשעה שנעשים - הם רצוים בעצמותם, ועל כן פטור האב והרב כו', ולא דמי למעשה רפואת הרופא, דגם אחר שחלה האדם הוא דבר בלתי רצוי בעצמותו שיעסוק ברפואת רופא, רק יש לו לדרוש את ד' ולשוש בטחונו בו, ולא להתרפאות מרופא, ועל כן לא חשיב מעשה הרפואה מצוה כל כך - לפטור הרופא מגלותו".

ושמעתי מפי כבוד קדושת אבא מארי הגה"ק אדמו"ר שליט"א (הרה"ק רבי חנוך סעדיה מסטריקוב-זיכלין זצ"ל, בן בנו הרה"ק רבי משה נתנאל זצ"ל), שלא הניח זקינו הקדוש הוא רבינו ז"ל לו לאחיו - הוא דודי הרה"צ רבי מנחם ידידיה שליט"א - להעמיד להם פאקען כדרך שמעמידין העולם לילדים הקטנים, ומחמת זה נתהוו להם המחלה הכבידה הזאת ר"ל.

"וכבוד קדושת אבי אדמו"ר שליט"א היה אז ילד בן שתי שנים, ואחיו הוא דודי הרה"צ רבי מנחם ידידיה שליט"א הנ"ל היה אז בן ז' שנים, והמחלה הנ"ל ר"ל נתרבה אצלם כל כך עד שהיה סכנת נפשות, ולא עוד אלא שלא הניח רבינו ז"ל לקרוא שום רופא לנכדיו הילדים הקטנים.

"והיה זאת ביום שלפני ערב ראש השנה, ונעשה רעש גדול בין העולם אשר כבר באו על ראש השנה לזיכלין, וכולם ראו שבכל רגע המחלה ר"ל מתגברת והולכת ולא נעשה עמם שום דבר רפואה. ואמם הצדקת היא זקנתי הרבנית זכרה לברכה, בראותה את המצב של בניה רצה לחדר קדשו של חמיה רבינו ז"ל, והציעה לפניו את המצב הלא טוב ובכתה תמרורים ובקשה מלפניו לעורר רחמים בעד בניה החולים.

"אז הלך רבינו ז"ל מחדר קדשו לחדר אשר הילדים החולים שכבו שמה, ובא אצלם והרכין את ראשו הקדוש על פניהם במשך איזה רגעים, ואז הפך את פניו הקדושים ואמר לזקנתי ע"ה בלשון קדשו: 'אם לא תרעשי כל כך, אז הנני מבטיח לך שבעזרהיית יהיו הילדים בבית המדרש א"ה בראש השנה בעת תקיעת שופר'. וכך הוה, שבראש השנה בעת התקיעות הובאו הילדים לבית המדרש כי המחלה כבר חלפה והלכה לה, והוטב להם הרבה מאוד".

ידועה מחלוקת הראשונים בגדר הרשות שניתנה לרופאים לרפאות, כפי שלמדו חז"ל (ברכות טו) מהפסוק בפרשתנו (שמות כא, יט): 'ורפא ירפא'. **הרמב"ן** (ויקרא כו, יא) טוען: "מה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה'", אחר שהבטיח להם הקב"ה (שמות כג, ה): 'יהיסרותי מחלה מקרבך', ואין הרשות אלא כיון ש"הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים". ואילו **הרמב"ם** (פירוש המשניות פסחים פ"ד מ"י) סובר שאין הבדל בין רפואה לשאר צרכי האדם, "כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבוני ולהחיותני ולקיימיני, כן נודה לו על שהמציא רפואה למרפא את מחלתי כשאתחמש בה". לעומתם, **הראב"ע** (שמות שם) **ורבינו בחיי** (שם) מחלקים בין רפואות חיצוניות שניתנה רשות לרופאים לרפאותן ולא רפואות פנימיות, והדברים ידועים ואכמ"ל.

וכבר נפסק להלכה (יו"ד ריש סימן שלו) שניתנה

מדרגה גבוהה מצינו אצל יחידי סגולה מצדיקי הדורות, שלא רצו לסמוך על רופאים ורפואותיהם, אלא שמו מבטחם בה' לבדו, הרופא כל בשר ומפליא לעשות.

כך מסופר גם על הרה"ק רבי שמואל אבא מזיכלין ז"ע, בספר 'להב אש', בו נדפסו דברי תורתו ותולדותיו של אותו צדיק פלאי, על ידי נכדו הגה"ח ר' אפרים מאיר גד זיכלינסקי זצ"ל הי"ד מלאדז (פרק ח מערכה י, עמוד ריא):

"כל ימי חייו, רבינו הקדוש ז"ל זי"ע לא ביקרו מעולם שום רופא, וגם לא ראו קורות ביתו של רבינו ז"ל שום רופא. ואם קרה חלילה איזה חולי ר"ל לאחד מאנשי ביתו נאווה קודש, אז לא הניח להשתמש כלל בשום רפואה מהרופאים.

"רק בעיר זיכלין היה שם בימי רבינו ז"ל איש אחד ירא אלקים, והיה נקרא שמה בפי כל בשם 'מבקר', וכמובן לא היה יודע זה האיש לגמרי מתהלוכי רפואה הנהוג בין הרופאים, והיה אם קרה ח"ו איזה חולי לאחד מאנשי ביתו, אז נקרא זה האיש המבקר לביתו הקדוש, ואם אמר זה המבקר שהוא דבר קטן, אז היה רבינו ז"ל שבע רצון מזה, ולסיבת זה קרא אותו שישמע ממנו רבינו ז"ל כהנ"ל. וכבר היה זה המבקר יודע ומבין לומר תמיד שח"ו אין כאן שום בית מיחוש, כי היה יודע שבדברים אלו ישא חן בעיני רבינו ז"ל.

"ובכלל היה רבינו ז"ל מנגד תמיד לכל דרכי הרופאים, והיה מרגלא בפומיה הקדוש שאינם יודעים, וגם הרפואות שהמה נותנים הם הבל וריק, ופירש רבינו ז"ל בזה בדרך הצחות מאמר הכתוב (תהלים קמד, ח) 'אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר', שקאי על הרופאים שמה שאומרים בפיהם היא שוא, וגם מה שכותבים רפואות ביד ימינם הוא גם כן שקר.

"**ביותר** היה רבינו ז"ל אי שבע רצון מהרופאים המפחידים את החולים ביותר, ובפרט על הרופאים שאומרים על חולה ישראל נואש ח"ו ודיבור שלא כהוגן, בזה היה נוגע מאד בעיני רבינו ז"ל, ואמר: איך יכולים אנשים טמאי שפתים לומר ולפסוק על נפש ישראל שכבר אין לו תקנה ח"ו, ואיך ביכולתם לנגד כביכול נגד השי"ת ונגד קדושו חכמינו ז"ל, ואין זה רק מינות ואפיקורסות ר"ל.

"ואם בא פעם מי לפני רבינו ז"ל אשר לו חולה ר"ל בתוך ביתו, וסיפר לפני הדר קדשו שהרופא אומר שאין לו תקוה חלילה, אז נתלהבו פני קדשו מאד ואמר: 'שתוק; רבונו של עולם הוא מנהיג העולם, והוא כביכול המוחץ והמרפא לכל תחלואיכיו!'.
"רבינו ז"ל לא הניח מעולם אף להעמיד פאקען^א להילדים הקטנים אשר בביתו הקדוש,

^א הש"י המוחץ והרופא", ומאיך כתב במקום אחר (ברכות טו: ד"ה לפי) "כיון שנתת רשות בתורה, הנה החולה מקיים עוד מצוה על פי התורה, ויתוסף לו על זכותיו ויצא בדימוס", ועוד שם (ד"ה מכאן): "מצוה וחובה הוא, והראיה דמחללין עליו שבת".

^א זי"ע (ברכות י: ד"ה רבי לוי), שמפרש את דברי הגמרא שם על פי דרכו של הרמב"ן, וכותב: "רשות הוא ולא חובה, הוא הוא כעין דמיון היתר היפת תואר במלחמה... כן הוא הענין בכאן לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, אבל טוב יותר בעיני ה' שלא ישתדל ברופאים רק יבקש עזר ותרופה מאת

(א) טיפול מיוחד שניתן בימים מקדם לילדים, כדי לחסנם מפני מחלת "אבעבועות שחורות" שהיתה מחלה מידבקת נפוצה מאוד בקרב הילדים, והפילה אלפים ורבבות רח"ל.

(ב) ראה 'מגיד תעלומה' להרה"ק בעל 'בני יששכר' מדינוב

למקום לבד. ובזה הסברא נותנת דאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו (ראה עבודה זרה ג.) ומחייב אך את מי שיכול לקיים המצוה, ואנוס אינו מחויב כלל, שאין הקדוש ברוך הוא מבקש מהאדם רק מה שביכולתו.

ב מצוות שבין אדם לחבירו, כמו עשיית מעקה ופריעת בעל חוב וכדומה. שהוא מצד תועלת חבירו, ובוודאי לא נאמר בכמו זה דאם הוא אנוס ואין יכול לעשות מעקה, שאין הדבר בעצמותו וצריך להיות, דוודאי נצרך ונצרך הוא, וכן בעל חוב בוודאי חייב הוא לפרוע חובו, ועליו לשלם ממון חבירו, אלא שאנוס הוא ואינו יכול לקיים חיובו.

מה שאין כן במצוה שבין אדם למקום לבד, דכל עיקר החיוב הוא אך מצד רצונו יתברך בלבד, שרצה שנעשה הדבר ההוא, ואנחנו מחויבים לעשות רצונו יתברך ומצוותיו, על כן על אנוס אין חיוב כלל, ואין בו עניין המצוה כלל, שהקדוש ברוך הוא רוצה רק ממי שיכול לקיים, ולא ממי שאין ביכולתו לקיים, ודו"ק היטב בסברא זאת (וראה בית האוצר מערכת א כלל כו ד"ה ודע).

ולפי זה יובנו היטב דברי הש"ס בבא קמא הנ"ל. דבאמת כיון דאינו יודע למי לחזור, אם כן הוי ליה אנוס עתה במצוות ההשבה, אלא דאם היה מחויב מן הדין מצד ממון חבירו שגזלו, אז אין האנוס הזה פוטרו ועדיין מחויב הוא, ועל כן שפיר היתה תשובתן קשה כיון שאין יכול לקיים חיובו, אבל כיון דאמרת דחיובו הוא אך לצאת ידי שמים, אם כן החיוב אך בינו ובין המקום לבד, אם כן כיון שהוא אנוס עתה ואין יכול להשיב, שוב לגמרי פטור, ואמאי תשובתן קשה, ודו"ק כי נכון הוא בעזרת השם יתברך.

אשר' משמעותו דאי בעי

בגמרא בבא קמא (ק.), 'אשר יעשון' (שמות יח, כ) - זו לפנים משורת הדין.

יש לומר הפירוש על פי גמרא מכות (ה.), דתיבת "אשר" משמעותו דאי בעי, עיין שם היטב. ועל כן 'אשר יעשון' גם כן משמעותא דאי בעי, אבל אינו מחויב ומוכרח לעשות, ועל כן קאי רק אלפנים משורת הדין, דאם רוצה אינו עושה, כיון שאינו מחויב מעיקר הדין, ועם כל זה מפאת לפנים משורת הדין יש לו לעשות, ודו"ק.

עתה בהיתיר יאכל, ומה שאין כן מתנות עניים - דמשעת בצירה שלהם הן, וחלקם הוא שזכתה להם תורה - אפילו יאבד בעל הבית את תבואתו אחרי כן, על כן יש בהפקעתו איסור גדול יותר, ולכן קנסתו תורה. ועיין נדרים (מד:).

הטעם שלענין לצאת ידי שמים אין תשובתן קשה | אנוס במצות עשה אין עושה פטור | תשלום תפילה כשנאנס | בנין אדם למקום אנוס עושה פטור | השבה לצאת ידי שמים - האנוס פטור

בש"ס ב"ק (צד:), מעשה באדם אחד (גולן) שביקש לעשות תשובה. אמרה לו אשתו, ריקה, אם אתה עושה תשובה אפילו אבנט אינו שלך, ונמנע ולא עשה תשובה. באותה שעה אמרו, הגזלני ומלוי ריבית שהחזירו, אין מקבלין מהם, והמקבל מהם אין רוח חכמים נוחה הימנו וכו'. תא שמע, הרועים והגבאים והמוכסין תשובתן קשה (שגולו הרבים ואינם יודעים למי לחזור), ומחזירין למכירין (למי שמכיר שגול אותו). אמרי, מחזירין ואין מקבלין מהם. ואלא למה מחזירין, לצאת ידי שמים. אי הכי, אמאי תשובתן קשה וכו', עכ"ל הגמרא. ולכאורה מאי פריך, הרי על כל פנים לענין לצאת ידי שמים תשובתן קשה.

ונראה לענ"ד, דהנה הא דאנוס רחמנא פטריה, לפינן (נדרים כו.) מ'ולגעה לא תעשה דברי' (דברים כב, כו), וזהו אך בעונש לאו, אבל שיועיל האנוס לפטור מקיום עשה - זה לא מצינו. דנהי דלכאורה אין נפקא מינה אי חייב או לא, דסוף סוף הא אנוס הוא ואין יכול לקיים, עם כל זה אחרי העיון ימצאו כמה נפקותות בזה - אי על ידי מה שהוא אנוס פטור לגמרי, או שהוא חייב באמת אלא שאין יכול לקיים חיובו.

הנהגה מצינו בזה מחלוקת בין הדרושה (יו"ד סימן שמא אות ג) **והטורי זהב** (או"ח סימן קח ס"ק א) בנאנס ולא היה יכול להתפלל תפלה אחת, אם חייב להשלימה בזמן התפלה השניה או לאו, עיין היטב בטורי זהב אורח חיים (שם) דפליגי בהדיא בזה, אם האנוס פטור לגמרי ולא שייך השלמה, כיון שלא היה מחויב כלל בשעתו, או דילמא מחויב היה אלא שלא היה יכול לקיים, ועל כן כשיכול אחר כך - שפיר חייב להשלים, עיין שם היטב.

ונראה לענ"ד דיש להכריע פשר דבר בפלוגתא זאת. דיש שני מיני מצוות: א) מצוות שבין אדם

אם מצוה נחשב צורך גבוה

בגמרא שבת (קלא:), אמר מר, לולב וכל מכשיריו דוחין את השבת, דברי רבי אליעזר. מנא ליה לרבי אליעזר הא, אי מעומר ושתי הלחם - שכן צורך גבוה.

כזה יבמות (ה:) ובמנחות (סד:), אבל הכא דאיכא צורך גבוה וניתנה שבת לדחות כו'. ומבואר בכל זה, דמצוה לא חשיבא צורך גבוה, ורק קרבן הוא דחשיב צורך גבוה. ויש לעיין בזה במנחות (ה:)⁸. ועיין עבודה זרה (מז:), לענין מצוה מאי מי מאיס כלפי גבוה כו'. ומבואר דקרי למצוה 'גבוה'. ואולי זה רק בלולב דאיירי ביה התם, דבא לרצות וענינו כקרבן, כמבואר בריטב"א ריש לולב הגזול (סוכה לא. ד"ה ת"ר) ובגליונותי שם (לב. ד"ה הא:), עיין שם.

ועיין עוד בבא קמא (צד:), ועד כאן לא קאמרי בית שמאי התם - אלא לגבוה משום דאימאסי, ועד כאן לא קאמר רבי אליעזר בן יעקב התם - אלא לענין ברכה משום דהוי ליה מצוה הבאה בעבירה כו'. ומשמע גם כן דמצוה לא חשיבא גבוה, דאם לא כן בחד טעמא דעד כאן לא קאמרי אלא לגבוה תיסגי ליה אתרווייהו - אבית שמאי ורבי אליעזר בן יעקב, וכמובן.

חיוב מפקיר במתנות עניים משום קנס | מעשר אינו אלא 'מתיר'

בגמרא בבא קמא (צד:), לכדתניא, המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו - חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה, ופטור מן המעשר.

לשון ספר יריאים (סימן קס; בדפו"ח סימן קכב ד"ה כשם): וכשם שהפקר פטור מן הפיאה, כדאמרין (שבת סח.) 'נשמר' (פאה פ"א מ"ד) - למעוטי הפקר, כך הוא פטור מלקט פרט ועוללות, דכתיב 'קצירך' (ויקרא יט, ט) 'וכרמך' (שם שם, י), למעוטי הפקר, אבל אם הפקיר על מנת להפקיע - חייב, כדתניא, המפקיר כרמו והשכים לבקר ובצרו חייב כו', עכ"ל. נראה דטעמא דקרא קדריש, דקנס קנסתו תורה הואיל והפקיר להפקיע את עצמו, דאנן סהדי דלכך נתכוין, כיון דלשחר עמד ובצרו.

וצריך טעם לפי זה, מדוע פטור מן המעשר. אולי לפי שאין חייב במעשר רק ברוצה לאכול (עיין רש"י גיטין מז: ד"ה מדאורייתא), אם כן הוא רק מתיר, לכן אין בהפקעתו איסור כל כך, כיון דגם

(א) דאיתא שם: "מה למנחת העומר שכן מצותה בכך", ומוכח שמדמין מצוה לגבוה. ובתשובת רבינו הנדפס בשו"ת **דברי יששכר** סימן קכד ד"ה גוף, הקשה מהך דמנחות, וכתב: "כבר ישבת הדברים בחידושי, ואין כאן מקומו לקבל ארוך". והוסיף שם, דלפי האמת פשוט דאין ללמוד מצוה מהקדש.

(ב) שדנו שם מטעם מה פטור ממעשר, מדאורייתא או דרבנן.
(ג) וראה בכלי חמדה פרשת כי תצא אות יא, ה, שהאריך מאד בדברי רבינו אלה.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושר בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com